

KÖYLÜ GAZETESİ VE İŞGAL

Doç. Dr. Zeki ARIKAN

İzmir Millî Kütüphanesi'nde bulunan *Köylü* gazetesinin koleksiyonlarındaki sararmış yapraklarını her karıştırdığımda, anlatılması güç bir sıkıntı ve üzüntü duyarım. İzmir'in hattâ ülkemizin fikir hayatında önemli bir yer tutan bu gazetenin ömrünü acı bir sonla noktalamış olması bana elem verir. Kurulduğu andan işgalin başladığı güne kadar Ege bölgesinde yurt ve ulus çıkarlarının en büyük savunucularından biri olan Köylü'nün Kurtuluş Savaşı'na karşı çıkmasını, gazetenin sahibi ve sorumlu müdürü Mehmet Rafet'in sonradan kalemini *Yunan emperyalistlerinin*¹ yararına kullanmasını kesinlikle bağışlayamam. Bana acı ve sıkıntı veren de bu çelişkidir.

Ulusal Kurtuluş Savaşı sırasında İstanbul ve Anadolu'da çıkan gazetelerin tanınmasına yönelik çalışmaların² henüz yeterli olduğu söylenemez. Bu alanda yapılan araştırmalarda, karşı basının da tutumunun incelenmesi ve açıklığa kavuşturulmasının gerekli olduğu kanısındayız. Bizim İzmir basınına temel alan kapsamlı bir çalışmamız³ henüz basılmamıştır. Şunu da belirtelim ki böyle bir çalışma, ancak düzenli gazete koleksiyonlarının elde bulunmasına bağlıdır. Oysa hiçbir kütüphanemizde, bu gazetelerin tam bir koleksiyonu bulunmamaktadır. İşgal sırasında çıktığını bildiğimiz birçok gazetenin kimi zaman tek sayısının bile elde bulunmaması, böyle bir araştırmanın ne kadar güç olduğunu ortaya koymaktadır. Nitekim bütün işgal boyunca İzmir'de yayını sürdürülen Köylü'nün bu dönemle ilgili ancak birkaç sayısı elimize geçmiş bulunmaktadır⁴. Bu-

1 Bu deyim Mehmet Refet'indir.

2 Ömer Sami Coşar, *Millî Mücadele Basını*, İstanbul, 1964; İzzet Öztoprak, *Kurtuluş Savaşında Türk Basını*, Ankara, 1981.

3 Zeki Arkan, *Mütareke ve işgal dönemi İzmir basını (30 Ekim 1918—8 Eylül 1922)*, (basılmadı).

4 İzmir Millî Kütüphanesi'nde, mütareke ve işgal yıllarında çıkan yerel gazetelerin dağınık ve eksik olmakla birlikte koleksiyonları bulunmaktadır. Ancak işgal yıllarıyla ilgili olarak Köylü'nün tek bir sayısının dahi burada bulunmaması şaşırtıcıdır. Bu konuda yaptığım soruşturma ve araştırmalardan inandırıcı bir sonuç elde edemedim.

rada, sonradan bulduğumuz için, yukarıda sözünü ettiğimiz çalışmamızın dışında kalmış olan bu bir iki sayıyı inceleyerek⁵ Köylü'nün işgal sırasındaki tutumunu belirtmeye çalışacağız. Yalnız, gazeteyle ilgili olarak kısaca bilgi vermenin yerinde olacağını sanıyoruz.

Köylü gazetesi, İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonra İzmir'de yayına girmiştir. Gazetenin sahibi, sonradan adliye nazırı olan Aydın mebusu İsmail Sıtkı Beydi. Gazetenin bütün işlerini sorumlu müdür Mehmet Refet yürütüyordu.⁶ Gazete daha sonra Mehmet Refet'in malı olmuştur. Köylü kısa sürede İzmir'de çok satan bir gazete haline geldi⁷. Gazetenin alt başlığında *İzmir'de sabahları çıkar, her şeyden yazar, esnaf, köylü, işçi kardaşların iyiliğine çalışır, ahali dostu Türk gazetesi* dir yazısı okunmaktadır. Köylü'nün kısa sürede İzmir'in en büyük bir gazetesi haline gelmesinin nedenleri, dilinin sadeliğinde, esnaf, köylü ve çalışanlara yönelik yazılara ağırlık vermesinde aranmalıdır. Gerçekten Köylü'nün, dilimizden sadeleşmesinde önemli bir yeri ve rolü bulunmaktadır⁸.

Mondros mütarekesi imzalandığı zaman İzmir'de Anadolu, Duygu ve Ahenk gazeteleri yanında Köylü de yayınına sürdürüyordu. Köylü; Anadolu ve Duygu gazeteleri gibi Yunan isteklerine karşı yoğun bir savaş veriyor, yurt ve ulus çıkarlarını büyük bir cesaretle savunuyordu. Bu yüzden Köylü, bir yandan İzmir'deki Rumca basınının, diğer yandan mütarekeden sonra yayına giren Türkçe gazetelerin (Sulh ve Selamet, Islahat, Müsavat, Hukuk-ı Beşer vb.) boy hedefi olmaktan kurtulamadı. Sık sık sansürün hışmına uğrayarak kapatıldı. Mehmet Refet, "*Şu zor ve karışık günlerde vatan borcumuzu bir kat daha genişletmek ve şimdiye kadar Türk âdetlerine, Türk yüksekliklerine, Türk necabetine yabancı kalmış, dilinden başka bir ağızdan tek bir söz işitmemiş olan Avrupa'ya kendimizi tanıtmak ve haklarımızı müdafaa etmek üzere*" Köylü'yü aynı zamanda Fransızca ve İngilizce olarak yayınlamaya başladı⁹.

5 Bu birkaç sayı Hakkı Tarık Us Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Gazetenin üzerindeki bandrollardan anlaşıldığına göre Köylü gazetesi, İstanbul'da çıkan Vakit ile "mübadele" ediliyordu.

6 Bezmi Nusret Kaygusuz, *Bir roman gibi*, İzmir, 1955, 41. Gazetenin kabataslak bir dizini için bk. B. Candan Tekinalp, *İttifak ve Köylü gazeteleri bibliyografyası*, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü bitirme tezi, 1984 (basılmamış).

7 Kaygusuz, 79.

8 Ağah Sırrı Levend, *Türk Dilinde gelişme ve sadeleşme evreleri*, Ankara, 1972, 280.

9 *Köylü*, 16 Teşrinisani 1334.

Köylü gazetesi, Anadolu ve Duygu dışında, bütün İzmir basınının İttihat ve Terakki'ye karşı büyük bir savaş açtığı ve en ağır hakaretlerle saldırıya geçtiği sırada yeni bir öneri getirdi. İttihat ve Terakki'nin başında bulunanlar suçlu idi. Fakat bu parti örgütünün dağıtılması doğru değildi. Örgüt, ülke çıkarları doğrultusunda kullanılabilir, dağıldığı takdirde büyük bir boşluk doğardı¹⁰. Ne var ki Köylü de bu arada İstanbul'da esmeye başlayan manda rüzgârlarından etkilenmekten geri kalmadı. Köylü özellikle Amerika'nın teknik yardımına bel bağlıyor ve bu yardımın siyasal yararları üzerinde de duruyordu¹¹. Köylü'ye göre, "Amerika ve Amerikalılar ile tanışmak, tanımak ve kendimizi onlara anlatmak bizim en mühim vazifelerimizden biri idi..." Bugün bizim Amerika'ya gidip aleyhimizdeki iftiraları onlara anlatacak, erdemlerimizi gösterecek durumumuz yoktur. "Fakat Amerikalıların en yüce bir insaniyet duygusuyla kendi çevremize girmelerinden fevkalade müstefid olabiliriz"¹² diyordu.

Sürekli olarak Yunan tehlikesine dikkat çeken Köylü'nün, nisan (1919) ayında oldukça iyimser bir havaya girdiğini görüyoruz. Artık Köylü, İtilafçı gazetelerin diliyle konuşuyor, İttihat ve Terakki önderlerini canilikle suçluyor, Anadolu ve Duygu gazetelerinin sahibi ve başyazarı Haydar Rüştü'ye de sık sık saldırmaktan geri kalmıyordu. Yunan tehlikesinin anlatıldığı izlenimini veren yazılar Köylü'nün sayfalarını süslüyordu. Bu sırada İzmir'e başkentten bir heyetin gelmesi de bu iyimser havayı biraz daha pekiştirdi. Şöyle ki büyük bir çaresizlik içinde bocalayan Osmanlı hükümeti, kimi şehzadeler başkanlığında taşraya heyet-i nasihalar (Köylü gazetesinin deyimiyle öğütleyici dernekler) göndermeye karar vermişti. Bu heyetlerin amacı, durumu yerinde inceleyerek uyruklar arasında bozulmuş olan düzeni yeniden sağlamaktı¹³. Şeyzade Abdürrahim Efendi'nin başkanlığında üç paşa, iki müftü, bir Ermeni ve bir de Rumun katılmasıyla oluşan bu heyet; Bursa-Balıkesir-Manisa üzerinden İzmir'e geldi (26—20) Nisan. Heyet İzmir'de büyük törenlerle karşılandı. Bu törenlere Fumlar ve diğer azınlıklar da katıldılar. Osmanlı uyrukları arasında bütün ayrılıkların giderilip yeni bir uzlaşma

10 Bu konuda, yukarıda adı geçen incelememizde daha ayrıntılı bilgi bulunmaktadır.

11 "Amerika yardımından beklediklerimiz", *Köylü*, 6 Mart 1335.

12 "Amerika ve Türkiye", *Köylü*, 26 Mart 1335. İzmir'deki İtilafçı gazeteler de aynı dili konuşuyorlardı. Bk. "Amerika ve biz", *Müsavat*, 22 Mart 1335.

13 Sina Akşin, *İstanbul hükümetleri ve Millî Mücadele*, Ankara, 1973, 184.

döneminin başladığından söz edildi. Köylü gazetesi bu heyetin İzmir'e gelmesinden bir hafta kadar önce Türkiye ile Yunanistan'ın bir arada yaşaması gerektiğini şu sözlerle savunuyordu:

*"Türkiye ile Yunanistan, ikisi de en iyi ve en sevgili bir komşu gibi yaşaması lazım gelen iki devlettir. Türkiye ile Yunanistan birçok alaka ve menfaatlarla yekdiğerine bağlıdırlar. Dahildeki unsurlar meselesi bu iki hükümetin karşılıklı sevgi ve bağlantısı zarureti arasına artık girmemelidir. Öyle zannediyoruz ki siyasette yani siyasi emel ve dileklerde hissiyata ve heyecana kapılan milletler daima zarar görürler"*¹⁴.

Köylü'nün bu sözlerine katılmamak olanaksızdı. Ancak ne var ki bu satırların yazıldığı sırada Yunanistan, İzmir'e çıkmak için gerekli diplomatik ve askeri hazırlıklarını tamamlamak üzere idi. Nitekim Paris sulh konferansından gelen haberler "vaziyetin orada da ahenktar" olmadığını gösteriyordu¹⁵.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edileceği haberinin şehirde yayılması üzerine 14 Mayıs gecesi Maşatlık'ta büyük bir toplantı yapılmış, Redd-i İlhak Heyet-i Milliyesi imzalı bildirimler her yana dağıtılmıştı. Bu mitinge katılanlar arasında Köylü gazetesi sahibi Mehmet Refet Bey de vardı¹⁶. 15 Mayıs'ta büyük gürültülerle karaya çıkan, İzmir'i kan ve ateşe boğan Yunanlılar, Köylü gazetesine de saldırmayı unutmadılar. "Köylü gazetesi mürettiplerinden iki masum yavrucak parçalandı"¹⁷. Refet, gazetesini ve matbaasını yitip savundu. Nitekim Refet, "Matbaasına hücum edenlere bir el bombasıyla mukabele etmiş ve attığı bomba patlamamış, tabancasındaki kurşunlar da bittikten sonra, süngü, kurşun, balta ve sopa darbeleriyle yaralanmıştır"¹⁸. İşte bu onurlu davranıştan sonra Re-

14 *Köylü*, 19 Nisan 1335.

15 *Köylü*, 29 Nisan 1335.

16 Bu konuda Haydar Rüştü'nün anılarında oldukça ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Bu anılar tarafımızdan yayına hazırlanmaktadır. Ayrıca bk. Nurdoğan Taçalan, *Ege'de Kurtuluş Savaşı başlarken*, İstanbul, 1970; Jaeschle, *Kurtuluş Savaşıyla ilgili İngiliz belgeleri* (Çev. Cemal Köprülü), Ankara, 1986, 78—79. Burada *Redd-i İlhak* bildirisinin Haydar Rüştü tarafından yazıldığı belirtilmektedirki doğru değildir. Metin herhalde Mustafa Necati'nin kaleminden çıkmış olmalıdır. Krş. Mehmet Okurer, *İzmir, Kurtuluştan kurtuluşa*, İzmir, 1970, 168 (bildirinin tıpkıbasımı).

17 *Yunan işgalinden mütehaddis fecayi hakkında vürud eden raporlar ile bazı muharrerat*, Dersaadet, 1335, 59.

18 Ahmet (Süvari yüzbaşısı ,Midillili), *Türk İstiklal Harbinin başında Millî Mücadele*, Ankara-İstanbul, 1928, 19 (Bu haber, 20 Mayıs 1335 tarihli *Tasvir-i Efkâr* gazetesinde sansüre uğramıştır.)

Refet, matbaasını Kordon'dan tekrar Beyler Sokağı'ndaki eski Köylü Yurdu'na taşıdı. Gazetesini ve kalemini Yunan çıkarları doğrultusunda kullanmaya başladı. Milli Mücadeleye karşı en ağır yazıları yayınlamaktan çekinmedi. İşgal sırasında İzmir'de yayınlanan Türkçe gazetelerin hiçbirinde Kuva-yı Milliye ve Milli Mücadele hatta onun önderine karşı bu denli ağır saldırılarda bulunan bir başka gazeteye rastlamadım. Refet, İzmir'in kurtuluşundan birkaç gün önce Midilli'ye kaçtı. Bakanlar Kurulunun 1.6.1340 tarihli toplantısında 150'liklerin sonuncusu olarak listeye alındı.¹⁹ Eşi, üvey oğlu ve üvey kızının 1927'de İzmir'e dönmesine İçişleri Bakanlığınca izin verildi²⁰. Kendisi de 150'liklerin bağışlanmasından sonra İzmir'e döndü ve birkaç yıl sonra öldü.²¹

Elimizde bulunan pek az sayıda Köylü gazetesi Refet'in nasıl amansız bir Milli Mücadele düşmanı haline geldiğini ortaya koymaktadır. Köylünün işgal dönemine ilişkin diğer sayıları bulunduğu zaman bu konuda daha kapsamlı bir araştırma yapacağımızı umut ediyoruz. Şimdilik bu sınırlı sayılarla Köylü'nün Milli Mücadele'ye karşı tutumunu gözden geçirelim.

Köylünün işgal dönemine ait elimizde bulunan en eski sayısı 16 Nisan 1920 tarihini taşımaktadır. Gazetenin ilk sayfasında Meclis-i Mebusanın feshi hakkındaki irade-i seniye yer alıyordu. İkinci sayfasında ise "Mustafa Kemal Paşa'nın karargahında kurulacak" *Meclis-i Milli'den* söz edilmekte ancak Köylü buna inanmamış olacak ki bir soru işaretiyle şaşkınlığını dile getirmektedir. Sözde bu meclise Trabzon ile Samsun halkı "muraahas göndermekten imtina" ediyordu. Köylü'nün istihbaratına göre Kuva-yı Milliye karargâhı Ankara'dan Sivas'a gitmişti. Elbette ki bu haber doğru değildi. Bundan başka gazete, Anzavur ayaklanması hakkında ilgi çekici bilgiler vermektedir. Gazete bundan bir "isyan" olarak söz etmemekte, ülkeyi ve halkı "çete"lerden temizlemeye yönelik bir hareket gibi göstermektedir. "Ahmet Anzavur Paşa ahiren Mihaliç'e vasil olmuş ve ahali tarafından Kemal-i meserretle karşılanmıştır. Feteva-yı şerife ile iradat-ı seniyye-i hazreti hilafetpehaniye ittila eyleyen bütün civar halkı silahlı, silahsız Ahmet Anzavur Paşa'ya iltihak etmekte ve memleketi zalim çetelerden tathire katiyen azmetmiş bu-

19 İlhami Soysal, *150'likler*, İstanbul, 1985, 31.

20 *Anadolu*, 30 Ağustos 1927.

21 Ö. Sami Coşar, *Milli Mücadele Basını*, 257.

lunmaktadırlar". Ahmet Anzavur, Köylü'nün gözünde bir kahraman, Kuva-yı Milliyeciler ise zalim çetelerdi. Bu konuyla ilgili olarak verilen bir başka haberde de şöyle deniliyordu: "Dün Bandırma ve Gönen kazaları ahalisi namına ayrı ayrı iki heyet gelerek sadra razam ve hariciye nazırı Damat Ferit Paşa hazretleri ile dahiliye nazırı Reşit Beyefendiyi ziyaret etmişler ve memleketimizi Kuva-yı Milliye namı altındaki çetelerden halas eylemeye muvaffakiyetlerinden dolayı hükümete arz-ı teşekkür ederek bu hususta son derecede hizmet ve fedakarlığı görülmüş olan Karesi mutasarrıfı Ahmet Anzavur Paşa'dan dahi beyan-ı memnuniyet eylemiştir." Köylü aynı şekilde Bursa'nın da Kuva-yı Milliye'den temizlenmiş olmasından memnun görünüyordu. Bütün bu haberlerin ötesinde "Zavallı Köylü" başlığını taşıyan başyazı da Kuva-yı Milliye'ye karşı, ağır saldırılarla dolu bulunmaktadır. Gazete, köylülerin içinde bulunduğu acı durumu dile getirdikten sonra sözü çete olarak nitelendirdiği Kuva-yı Milliye'ye getirmektedir. "Köylü iki senedir ziraatten mahrumdur. Köylü için bir sene değil, hattâ senenin bir mevsiminde ziraat etmemek, bir iflas demektir... Köylü aynı zamanda ekseriyetle yerini, yurdunu, doğduğu evi, ağladığı beşiği, göğsünden hayat aldığı toprağı, teneffüz ettiği havayı gaip eylemiştir..." Gerçekten Anadolu köylüsünün durumu yürekler acısıydı. Parası pulu yoktu. Yerini yurdunu terketmiş ya da eli böğründe büyük bir acı ve sıkıntı içinde beklemektedir. Köylü gazetesi, elbette bütün bu olup bitenleri işgalin getirdiği olumsuz sonuçlar olduğunu söylemiyor, söyleyemiyor. Bütün sorumluluğu Kuva-yı Milliye'ye yükleyerek işin içinden sıyrılmaya çalışıyor. Köylü gazetesi bunu yaparken diğer yandan da "padişahın ve hükümetten başka mülkte meşru diğer bir kuvvet yoktur" diyerek halka şu öğüdü veriyordu: "Muhterem halkımızın dahi bu noktaları göz önüne alarak; ona göre davranmaları şarttır". Böylece Refet, Anadolu'da oluşmaya başlayan ulusal iradeyi de görmezlikten geliyordu²². Refet, yazısını şöyle tamamliyordu. "Bugün her Türke düşen borç, padişahın fermanına bel bağlayarak ve hükümetin emrine boyun eğerek, bu haydutlar alayına karşı düşmanlık göstermektir. Çünkü bunlara düşmanlık etmek, memlekete, dine, padişaha da dostluk ve vefakârlık etmektir."

22 Kuvay-ı Milliye'nin karmaşık bir yapısı olduğunu biliyoruz. Şüphesiz bu karmaşık yapıdan ötürü, yerli halk zaman zaman tedirgin olmuş, acı çekmiş ve sıkıntıya düşmüştür. (Falih Rıfıkı Atay, *Çankaya*, İstanbul, 1969, 235—242). Ancak işgal altında inleyen İzmir'de *Köylü* Gazetesinin Kuvay-ı Milliye'yi bir bela, bir çete olarak nitelemesini ve Anzavur'u alkışlamasını anlamak ta mümkün görünmemektedir.

Köylü gazetesi, Ankara hükümetini devirmek, parçalanmış olan Türkiye'yi daha da parçalamak için elinden gelen bütün çabayı harcayan İngiltere'yi gerçek bir "baba dostu" olarak kabul ediyordu. Köylü'nün 6 Haziran 1921 tarihli sayısında *Hakikaten baba dostu imiş* başlıklı yazısını okurken utanç duymamak elde değildir. Köylü'ye göre, Dünya savaşının kan ve ateş açtığı günlerde, İzmir'e uçaktan attığı bildirimlerle savaştan çekilmemizi istemiş olan İngiltere, bugün de bizi uyarmakta ve "artık çıkmazdan dönünüz" demektedir. Bu çıkmazdan dönmek, Millî Mücadele'den vazgeçmek demektir.

Köylü'nün iddiasına göre, İngiltere yüzyıllardan beri bizi Moskofların eline düşmekten korumuş ve "Biz Türkleri kurtaran hep o İngilizler" olmuştur. İngilizlerin öğütleri, Köylü'ye göre elbette padişahına, hükümetine, dinine bağlı olan Türklere değildir. "Bu öğütler, padişahına karşı ayaklanan en nihayet halvet, safvet ve ismetine Bolşevikliği o din ve vatan düşmanını davet edenleredir". Burada İngilizlerin "muhatabının" kim ve neresi olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Ankara hükümetini Bolşeviklikle suçlamak, Millî Mücadele düşmanlarının baştan sona kadar kullandıkları en korkunç bir silah olmuştur. Yanıbaşındaki işgalin getirdiği felaketleri görmezlikten gelen Köylü, Bolşevik olarak nitelendirdiği Ankara Hükümetini, ülkenin başına gelen bütün yıkımların sorumlusu olarak göstermektedir. Üstelik Ankara hükümetini ele geçen bütün fırsatları kaçırmak ve geri tepmekle suçlamaktadır. "O elim Sevr muahedelerini başımıza" çıkaran da Ankara hükümetidir. Londra konferansına çağrılı olduğu halde "İngiltere'nin teveccüh ve itimadını büsbütün kaçırmış", el altından Bolşeviklerle anlaşmaktan çekinmemiştir.

Bugün dost düşman, hepsi Ankara'yı "itidale" çağırmakta görüş birliğine varmışlardır. Aksi takdirde Türkiye'nin felaketinin bütün sorumluluğu Kemalistlere ait olacaktır. Evet, Köylü'ye göre, "aklımızı başımıza toplar ve bundan istifadenin yollarını bilirsek" az bir zararla yakamızı kurtarabiliriz. Yoksa Avrupa'nın "gazap ve hışmı karşısında erimeğe" ya da "Rus Bolşeviklerinin kirli çizmeleri altında ezilmeğe mahkûmuz"²³.

İngilizleri baba dostu olarak gören ve Kemalistleri bütün felaketlerin kaynağı gibi gösteren Köylü, İstanbul'a karşı olası bir saldırıdan da söz etmektedir. İstanbul'da bulunan bütün yabancı tem-

23 Yazının bütününe ekte veriyoruz.

silciler olağanüstü bir toplantı yaparak “Kemalistlerle Bolşeviklerin” İstanbul’a karşı “muhtemel” bir saldırıları halinde alınacak önlemleri konuşmuşlardı. Bu haberler, Ankara hükümetine karşı yürütülen suçlama ve karaçalmaların hangi boyutlara vardığını açıkça ortaya koymaktadır.

Köylü’nün İngiltere’yi gerçek bir “baba dostu” olarak kabul eden yazısı, gazetenin ikinci sayfasında yer alan küçük fakat önemli bir haberle o denli çelişiyordu ki gazetenin bunu görmemesine şaşmamak elde değildir. Haber şuydu: “İstanbul Türk mahfelleri aylardan beri hazırlanan Yunan taarruzunun yakında İngiltere’nin yardımıyla başlayacağı kanaatındadırlar. Bu taarruza büyük bir ehemmiyet verilmektedir.” Haber doğru idi. Yunanlılar, Sakarya öncesi büyük bir hazırlığa girişmişlerdi. Bu hazırlığın arkasında da Refet’in “baba dostu” olarak nitelendirdiği İngiltere vardı. Şunu da unutmamak gerekir ki o tarihlerde İzmir’de çıkan, yansız görünen ya da işgalden yana bir tutum takınan Türkçe gazeteler, kimi İngiliz devlet adamlarının “Türk düşmanı” olduğunu açıkça yazmak yürekliliğini gösterebilmişlerdir. Ne yazık ki Köylü gazetesi böyle bir tutum içine girmek şöyle dursun, bütün sorumluluğu Ankara hükümetine yüklemeye devam etmiş, ülkenin içinde bulunduğu felaketin kaynağını bir türlü kavrayamamıştır. İngiltere’yi, İngiliz politikasını sürekli olarak yücelten Refet, bu davranışıyla işgalci güçlere göz kırpmıyor, Millî Mücadele’nin büyük önderini ve onun yakın arkadaşlarını “katillikle” suçlayacak kadar bilinçsizlik örneği gösteriyor ve hıyanet içinde bulunuyordu.

Refet, *Evet Türkün kalilleridir* başlığı altında kaleme aldığı, “dini, imanı, vicdanı olanlar; Türkün felaketine ağlayanlar okusun” diye sunduğu yazısında²⁴ yine İngilizlere övgüler yağdırıyor, Ankara’ya ağır saldırılarda bulunmaktan geri kalmıyordu. Bakınız Köylü, İngiltere hariciye nazırı Lord Curzon’un “bizi bir daha vatanı vazife başına” çağıran sözlerini dinlemeyenleri nasıl suçluyor. “Üç yıldan beri dedik ve diyorduk ki vatanı bu hal-i felakete sürükleyenler, Türkün başını yakan ve tarihini çiğneyenler kırık süngü ve paslı silaha sarılan onlardır”. Köylü, sözü yeniden savaşın sonunda İngiltere ile ayrı bir barış yapılmamış olmasına getiriyor ve zamanın hükümetlerini suçlamaya devam ediyordu. Bütün belirtiler İngiliz “alicenaplığının Türk üzerine kanat gereceğini gösteriyordu”. Ne zaman? Ku-

24 Köylü, 1 Ağustos 1921 (1337).

düs'ün, Şam'ın, Beyrut'un boşaltılarak ordumuzun Toros dağlarına doğru çekildiği bir sırada... Evet, Köylü gazetesi, ordumuzu bozan güçlerin kimler olduğunu unutmış görünüyor ve İngiliz âlicenaplığından söz etmekten utanç duymuyordu. Onun anlatımına göre, "o eyyam-ı elimde... o felaketli günlerde Türklere yetişen ve yardım elini uzatmış olan" yine İngilizler olmuş, bize barış önermişlermiş. Bu öneri; İzmir'den İstanbul'a götürüldüğü zaman "o vaktin hükümrani olan Enver, İstanbul kapılarında harp edeceğini söyleyerek bu teklifi ters bir suret ile geri çevirdi". Sonunda, "padişah hazretleri necip İngilizlerin bu himmetlerinden mahzuz ve müteşekkik kaldılar. İngiliz dostluğu ile tanınmış ricalden bir kabine kurulmasını ferman buyurdular". Köylü gazetesi, İngilizlerin bir "lutfu" olarak gördüğü Mondros mütarekesinden şöyle söz etmektedir: "Mütareke şartları Türkiye'nin badema İngiltere'nin düşmanlarıyla birleşerek İngiltere'ye karşı silah çekmesine mani olacak surette mur-ı hariciyeye kontroller ve tedbirler vaz'ıyla iktifa edilmiş ve umuamelet-ı adliye ve dahiliyenin tamami-i istiklali temin edilmiş"ti. Hattâ "Bu şartlar içinde Türklerin izzet-i nefsinin koruyacak bir takım maddeler ve bağlantılar da vardı." Köylü, bırakışma koşullarında onurumuzu koruyan "maddeler ve bağlantılar"ın neler olduğunu söylemiyor, söyleyemiyor. Çünkü ne böyle bir madde vardı ne de böyle bir bağlantı. Kaldı ki Köylü'nün 30 Ekim 1918'i izleyen günlerdeki sayıları, mütarekede onurumuzu koruyan maddelerin bulunmadığını yeterince kanıtlamaktadır.

Refet, bırakışmadan sonra İngiliz düşmanlığının nasıl başlayıp geliştiği konusunda da bilgiler vererek bunun sorumlularını ağır bir şekilde suçlamaktan geri kalmıyor. Refet'e göre, İzmir valisi Rahmi, İzmir'de "İngiltere dostluğunun temellerini atmak üzere" bir *Osmanlı Ahrar Fırkası* kurmuş, bunun içine İttihatçı, İtilafçı birçok kişiler alınmış idi.^{24a} "Bunların hepsi Avrupa'da ve bilhassa Fransa ile

24 a Köylü'nün, Vali Rahmi Beyi, İngiliz dostluğunun temellerini atmak için çalışan bir kişi olarak göstermesi aldatmacadan başka bir şey değildir. Çünkü Rahmi Bey, savaşın ilk yıllarında İngilizlere daha doğrusu İtilaf Devletlerine karşı direnmenin ilk ve parlak bir örneğini vermişti. İngilizlerin saldırılarına karşı Kordonboyu'na kum torbaları ve toplar yerleştirmiş, kadın ve çocukları trene bindirerek şehirden uzaklaştırmıştı. İzmir'in bombardıman edilmesi üzerine Türk kesimindeki büyük binaları boşalttırarak buralara yabancı aileleri yerleştirmişti. Böyle bir yola başvurulması, Türk mahalleler ne atılacak bombalardan yabancıların da zarar göreceğini anlatmaktı. Nitekim bu çabalar oldukça olumlu sonuçlar doğurmuş, İtilaf donanması İzmir'den uzaklaşmak zorunda kalmıştı. Rahmi Beyin bu kahramanca tutumunu diğer İzmir gazeteleriyle birlikte alkışlayan Köylü, ona "Koçbilekli valimiz" sıfatını vermişti. Rahmi Bey, İzmir'deki *Müdafaa-ı Milliye, Donanma Cemiyeti*,

İngiltere’de Türklere karşı itimat ve teveccühü celbe vesile oluyordu”. Oysa *Teceddüt* adıyla ortaya çıkan bir “güruh” Rahmi Beyin İzmir valiliği görevinden alınmasına neden olmuş ve vilayet işleri Nurettin Paşaya verilmiştir. Refet, bundan sonraki gelişmeleri şöyle yorumluyor: “Rahmi Beyin milletçe memleket üzerine gelecek kolu ve kanadı kırılmış idi. Ertesi gün İstanbul’a gidildi. Rakım-ı huruf abd-i acizleri de maiyetlerinde bulunuyordum. Vardığımızın ertesi sabahı İstanbul’da Meserret kahvehanesinde otururken kendisine büyük hürmetler beslediğimiz bir zat-ı şerif yanıma geldi. Hoş beşten sonra:

İşittik ki akşam Rahmi ile beraber gelmişsin. Rahmi İzmir’de Osmanlı Ahrar Fırkası adıyla bir fırka kurmuş ve bu fırka Türkiye’de İngiliz taraftarlığı yapacaktı. Gidiniz Rahmi Beye söyleyiniz. Biz kat’iyyen İngiliz taraftarlığı etmeyeceğiz ve onları ilelebet düşman olarak tanıyacağız. Rahmi Beyin karşısında muvaffakiyet-i siyasiye temin etmemiz imkânsızdır; biliyoruz, ve bunun için Rahmi Bey ya o fikirden vazgeçerek gelir bizimle birleşir ve hatta bizim başımızı deruhde eder. Veyahut kendisini ve bu fikirden bulunanları mahvetmek ızdırarındayız, dedi. Ve bundan sonra Mustafa Kemal’den de mektup aldıklarını ve onun da aynı fikirde bulunduğunu ve yolda olduğunu ve yakında geleceğini ilave etti. Bir arada Mustafa Kemal’in evvelce Sofya’dan yazmış olduğu uzun ve mahut mektubu okuyarak onun kıyaset ve siyaset-i azimesini ispata çalıştı”.

Köylü gazetesine göre, “Türk ilk darbeyi ve ilk tokadı bu melun eller ve fikirler dolayısıyla daha o anda yemişti”. Yine ona göre, “İngiltere’nin insanca teklifleri körü körüne geri çevrilmiş”, padişahın “arzu ve fermanları bile dinlenmemiş”tir. Köylü, İngiltere’nin “insanca teklifleri”ne örnek olmak üzere Kahire’de yayınlanan *El Mukattam* gazetesinde yer alan Türkiye ile ilgili bir haberi de çevirerek okuyucularına aktarıyor. Bu habere göre, İngiliz hariciye nazırı Lord Curzon, sömürge başbakanlarının hazır bulunduğu, kralın huzurunda yapılan bir toplantıda, kendileriyle uzlaşmaya yanaşmayan Türkleri ağır bir şekilde suçlamakta ve “İngiliz aleyhdarlığının” en büyük sorumlusu olarak ta Mustafa Kemal Paşa gösterilmektedir. Refet bütün bu açıklamalardan sonra şöyle sesleniyordu: “Ey Türk Oğlu bunları elini vicdanına, vicdanını Allahına bağlaya-

Muhacirin Muavenet ve İskân Cemiyeti gibi örgütler aracılığıyla ulusal bilinci ayakta tutmaya çalışıyordu. Mondros mütarekesinin imzalanmasından bir süre önce vali Rahmi Bey, Ahm İzzet Paşa hükümeti tarafından görevinden alındı (Bk. Naci Gündem, *Günler Boyunca*, “Hatıralar”, İzmir, 1955, 51-53; Yaşar Aksoy, *Bir Kent bir İnsan. İzmir’in Son Tüzyülü*, S. Ferit Eczacıbaşı’nın Yaşamı ve Anıları, İstanbul, 1986, 132-134).

rak can gözüyle, vicdan gözüyle oku ve iyi bil ki senin başına bütün felaketleri getirenler, derece derece kolunu bağlayanlar, menatik ve muabeletleri işgallere vardırانlar, işgalleri anavatanın ta orta göbeğine kadar yayanlar, Sevr muahedesi gibi elim bir ahdi ortaya çıkaranlar, mezarını kazanlar, ölümü hazırlayanlar, evini barkını yıkanlar, ocağını söndürenler, ırzını namusunu, kanını döktürenler iç yüzünü bilmeyerek taraftar olduğun hep bu melunlardır...”

Gazetenin aynı sayfasının diğer sütunlarında Kuva-yı Milliye aleyhinde bir yazı daha görülmektedir. Ancak bu yazının büyük ölçüde sansüre uğradığı cümlelerin kesik kesik oluşundan ve yazının altında büyük bir boşluğun bulunmasından anlaşılmaktadır. *Kuva-yı Milliye'nin hataları. Kaçırılan fırsatlar* başlığını taşıyan bu yazı “Herkesin Kuva-yı Milliye sandıkları Ankara bağı ve âsilerinin bir güne kadar milletin başına ne felaketler getirdiğini ve ayağını kadar gelen nimetleri nasıl geriye çevirdiklerini” sayıp döküyor, Anadolu'nun, bütün servetinin yok edildiğini ileri sürüyor. Damat Ferit Paşa'nın bu kötülükleri önlemek için nasıl çaba harcadığını sayıp döküyordu.

SONUÇ

Burada verdiğimiz birkaç örnek, işgalin bütün acılarını çeken İzmir'de yayınlanan Köylü gazetesinin Millî Mücadeleye karşı tutumunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu tutum, işgalcilerin ekmeğine yağ sürmekle kalmıyor, bütün ülkeye ikilik ve kötülük tohumları saçıyordu. Falih Rıfkı Atay²⁶, “Türkiye'yi 1919—1921 krizleri içinden sıyrıp çıkarmak bir dev işidir” demektedir. Gerçekten bu büyük bunalımlardan biri de işgalci güçlerle işbirliği idi. Bu işbirliğinin kırılması da çözülmesi güç sorunların başında geliyordu. İşbirlikçiler sona kadar dayandıkları gibi Batı Anadolu'nun Türkiye'den lopması için de yoğun bir çaba harcadılar. Mustafa Kemal'in önderliğinde Türk ulusu bu oyunu bozdu, bu işbirliğini parçaladı. İzmir'in yeniden Türklerin eline geçeceğine inanmayan Refet soluğu yurt dışında aldı. Ancak unutmamak gerekir ki Refet, İngilizlerin değil fakat o kadar ağır saldırılarda bulunduğu Mustafa Kemal Paşa'nın “âlicenaplığı” sayesinde İzmir'e dönebildi.

25 Günümüzde buna benzer bir yaklaşımı Lord Kinross (*Atatürk, Bir Milleti Yeniden Doğuşu*, Çev. Nihal Yeğinobalı-Ayhan Tezel, İstanbul, 1966, 206—127) un eserinde görüyoruz.

26 *Çankaya*, 212.

EK

Hakikaten baba dostu imiş

Eski baba dostları vardır; komşuluğun ve bir fincan kahvenin kırk yıl hatırını sayarlar; mahallede bir haşarı çocuk türedi mi onu babası gibi yola getirmeğe, öğütlemeye başlarlar. İcap ederse kulağını çekmeğe kadar giderler. Bizim de eski baba dostlarımız var. Denizlerin ve karaların hakimi olan bu baba dostumuz öteden beri dediğimiz gibi İngilizlerdir.

Her vakit yazdığımız ve sırasını düşürdükçe pek açık olan bu hakikati ortaya sürdüğümüz gibi harbin en köyu ve ateş açtığı günlerde tayyarelerle şehrimize attığı beyannamelerde "Ey necip Türk milleti; İngiltere'nin sizin ile husumeti yoktur; onun gözü sizin başınıza geçip Türkiye'yi ve Türkleri sefaletten sefalete ve uçurumdan uçuruma sürükleyen bu tutumlarıyla Dünya sulhünü ve insanlar arasındaki teavün ve kardeşliği tehdit eden (yırtık) kimselerdir" diyen ve mütareke başlangıcında da Türk âlicenap ve asil bir kavimdir" hitabesine mazhar eden o koca İngiltere bugün yine en tehditkâr bir vaziyette iken dünkü nüshamızda geçirdiğimiz notasında da Türklere karşı ananevî ve tarihî olan dostluğundan ve onlara beslediği hiss-i muhabbet ve sahabetinden söz açıyor; ve artık saptığımız çıkmazdan dönünüz, demek istiyor.

O İngilizler ki bizi arkalamış olmasalardı yüz sene evvelden nam ve nişanımız ortadan kalkacak ve bu bakir topraklarımız Moskof facirlerinin kirli çizmeleri altında o vakitten ezilecekti; bu belki de bugüne kadar Ruslaşacak ortadan kalkacaktık. Bizim zaten ezeli düşmanımız Moskoflar değil mi? Rusya'da nüfusun çokluğu ve çoğalması ve Moskofların istila ve cihangirlik politikası gütmesi değil midir ki Moskofları genişlemeğe mecbur etmiş ve dört tarafa saldırtmıştır. Moskofların kendilerini bildikleri ve kuvvetlerine güvendikleri günden beri yalnız bir düşünceleri vardır. Vasiyetleri, rüyaları, hikâyeleri, koşmaları, destanları hep bunların üstündedir. Biri İstanbul'u almak, öteki de Anadolu'dan geçerek Akdeniz'e inmektir. İşte başımıza gelen bütün belalar, bütün felaketler Moskofun bu düşüncesinden bu emel ve gayesinden doğmuştur.

Asırlardan beri Moskofların bu dileğine engel olan ve biz Türkleri kurtaran hep o İngilizlerdir.

İşte bugün yine İngilizler biz Türklere bir kulak burkması daha yapıyorlar; ve diyorlar ki uslu oturunuz, Bolşevikleri, Afgan'ı, Turan'ı şuraya burayı kurcalamayınız... Tabidir ki bu öğütlemeye ne Türkün meşru yani padişah ve halifeli hükümetine ve ne de öz Türk olan Türklüğüne, dinine, milliyetine candan sarılan biz Anadolulara değildir.

Bu öğütler padişahına karşı ayaklanan ve Anadolu'yu baştan başa yakarak en nihayet halvet, şafvet ve ismetine Bolşevikliği, o din ve vatan düşmanını davet edenleridir. Bunun için İngilizler de son notalarını İstanbul hükümeti vasıtasıyla Ankara'ya ulaştırmışlardır.

Ankara, milletine pek çok fırsatları gaip ettiren o Bolşevik hükümeti, millet ve memleketin başına bütün felaketleri getirdi. Ele geçen bütün fırsatları kaçırdı. O fırsatlar ki icat etmek lazım gelirken ayaklarımıza kadar gelmişti. Mütarekeyi bozduran, mandaları kaçıran, menatik ve muavenetleri işgallere, işgalleri istilalara vardiyan, istilaları Türkün göbeğine kadar yaptıran ve her serseri ve serkeş tutumuyla mülk ve milleti uçurumdan uçuruma sürükleyen hep odur. O Ankara hükümeti değil midir ki Türkün elinde ve avucunda kalan bir avuç toprakta istiklal ve inkişaf-ı tammı darbelemiş ve o elim Sevr muahedesini başımıza çıkarmıştır.

Yine o Ankara değil midir ki İzmir'te İngilizlere silah çekerek başımıza dört cihanın belasını toplamıştır.

O Ankara değil midir ki Londra konferansına velev ki bilvasıta olsun davet edilmiş ve kısmen tanınmış olduğu halde bu nimeti takdir edemeyerek ve bu fırsattan da istifade yolunu bilmeyerek Bekir Samileriyle Londra'da müzakerelere giriştiği halde, diğer taraftan el altından Bolşeviklerle konuşmağa ve Kars ile Batum'u işgale kalkışmış ve bu tutumuyla da İngiltere'nin teveccüh ve itimadını büsbütün kaçırmıştır.

Bize kalırsa bu son fırsat ve son öğütlemelerdir; bu öğütlemeler bir nota ile İngiltere'den yapılırken bu doğru sözleri Türke dost saydığımız Kont Isforça (Sforza) ile Temps gibi Türkçe dost görünen gazeteler ağızından da işitiyoruz. Demek ki dost bildiğimiz ve düşman saydıklarımızın hepsi Ankara'yı itidale davet etmekte bir kafadadırlar. Bunlar aksi haldeki hareketlerin Türkiye'nin nikbet ve felaketini ihzar edeceğini ve bütün mesuliyet ve vebalin Kemalistlere ait ve raci olacağını açıktan açığa ağızbirliği ile söylemektedirler.

Bunlardan ve görüp geçirdiğimiz felaketlerden ibret alıp aklımızı başımıza toplar ve bundan istifadenin yollarını bilirsek zarar-ı az ile keçemizi sudan kurtarabiliriz. Ve illa Avrupa'nın gazap ve huşmu karşısında erimeğe veyahut ondan daha beter olan namus ve din düşmanı Rus Bolşeviklerinin kirli çizmeleri altında ezilmeğe mahkûmuz. His ile kaba duygu ile akl-ı selim ve idrak-i metin ile düşünerek ikiden birini ihtiyar Anadolu'nun saf ve temiz vicdanlı halkına kalmıştır.

Görüyoruz ki yüreği yanan kalbi sızlayan öz bir Türk vicdanından kopup gelen sözlerimizin ve kalbimizin en derin samimiyetinden fırlayan feryat ve figanımızın tesiri olamadı. Bütün söz ve hak, hattâ vatan ve millet kaygısı, hamiyet duygusu hep elinde kuvvet ve silahı tutanlara hasredildi. Üst tarafı vatanın haini sayıldı. Şu halde bu kara duyguyu kıracak ve devirecek ancak Anadolu'nun, bu gözü yaşlı, bağı taşı analarıyla dolu olan Türk diyarının uğradığı uğramak üzere olduğu felaketleri görüp anlaması ve ancak kendi azim ve imanına dayanmalıdır. Bizden ikaz, hidayet Allahtandır.

Köylü, 6 Haziran 1921.